

УДК 330.88:339.98

Ліщинський І. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного економічного університету*

Lishchynsky I. O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Associate Professor of Department of International Economics
Ternopol National Economic University*

ГЛОКАЛІЗАЦІЯ, ФРАГМЕНТАЦІЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ВІЗІЇ ВНУТРІШНІХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні підходи до розуміння сутності глокалізації та фрагментації. Представлено альтернативні візії внутрішніх гео економічних суперечностей. Систематизовано концептуальні варіанти стратегій прийняття рішень на глобальних ринках.

Ключові слова: глокалізація, фрагментація, гео економічні суперечності, «простір потоків», «простір місць», глобалізація.

Вступ та постановка проблеми. Глобалізація є домінуючою тенденцією сучасного розвитку світової економіки, яка суттєво впливає на формування економічної стратегії будь-якої країни. Проте напрями розвитку світової економіки мають суперечливий характер та об'єднують дві складові, які відображають її глокалізацію, тобто результат трансформації міжнародних економічних відносин різних видів, рівнів та форм. Замість уніфікації економічних процесів та злиття національних економічних систем виникають і набирають силу явища іншої спрямованості, а саме зростає зацікавленість у

регіональній економічній інтеграції, що дає змогу враховувати локальні економічні інтереси та національні відмінності в організації економічного життя різних країн світу. З посиленням процесів глокалізації, фрагментації та загостренням гео економічних суперечностей виникає потреба аналізу цих явищ та виявлення їх впливу на розвиток світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних основ глокалізації здійснили такі вчені, як Р. Робертсон, М. Кастельс, Дж. Ріцер, Дж. Александер, В. Рудометоф, Я.Н. Пітерс,

Д.В. Гок, Дж. Розенау, С. Тай, Й. Йонг, М. Лизун, М. Кітінг, Т. Базель. Загалом теоретичні підходи до розуміння глокалізації, фрагментації, виокремлення передумов формування внутрішніх геоekonomічних суперечностей відрізняються своєю багатогранністю та відсутністю уніфікованого підходу.

Метою роботи є систематизація досліджень з питань глокалізації, фрагментації та представлення альтернативних візій внутрішніх геоekonomічних суперечностей.

Результати дослідження. Широкому використанню неологізм «глокалізація» завдячує Р. Робертсону (особливо праці «Глокалізація: часопростір і гомогенність-гетерогенність» [1]), який ввів термін у дискурс соціальних наук як засіб усунення розбіжностей між глобальним і локальним вимірами. Локально-глобальна проблематика добре висвітлена в трилогії М. Кастельса [2], присвяченій формуванню «мережевого суспільства» (англ. “network society”), тобто сукупності учасників пов’язаних між собою через засоби інформаційних та комп’ютерних технологій у спільноті, що не вимагають фізичної взаємоприсутності. Такі мережі формують так званий простір потоків (англ. “space of flows”), які трансформують урбаністичний контекст земної кулі. Проте «простір потоків» не витісняє традиційний географічний простір, а скоріше змінює його функціональну та соціальну динаміку. Незважаючи на те, що «простір потоків» є новою територіальною моделлю світоустрою, учасники суспільства функціонують в географічних локаціях, тобто в місцях конденсації історії, культури та інших сутностей (так званий простір місць – англ. “space of places”), що, на думку М. Кастельса, приводить до різкого протиставлення між глобальним «простором потоків» та локальним «простором місць».

У розумінні Р. Робертсона глокалізація повинна стати своєрідною сполучною ланкою між «простором потоків» та «простором місць» глобалізації, деномінуючи саме другий географічний вимір. На думку Х. Хонджера, в такому трактуванні глокалізація фактично є концептуально-ускладненою версією глобалізації.

На початку 2000-х рр. Дж. Ріцер сформував альтернативний підхід до трактування глокалізації, який суттєво відрізняється від уявлень Р. Робертсона про одночасність проявів гомогенності та гетерогенності процесів глобалізації [3]. Підхід Дж. Ріцера може мати назву «глокалізація як глобалізація» (на відміну від «глобалізації як глокалізації» Р. Робертсона), а його основний постулат полягає в тому, що глокалізація є одним з двох проявів глобалізації та виражає аспект соціальної гетерогенності.

Для характеристики другого аспекту глобалізації, який виражає тенденцію до гомогенності, дослідник пропонує застосовувати термін «глобалізація» (англ. “globalization”), який є гібридом слів «зростати» (англ. “to grow”) та «глобалізація». За виразом Дж. Ріцера, «глобалізація акцентує увагу на імперіалістичних амбіціях деяких держав, корпорацій, організацій і тому подібних суб’єктів, а також на їх бажанні – а точніше необхідності – втілювати себе [чи нав’язувати свою діяльність] на певній географічній території» [3, с. 194].

Окрім розглянутих двох підходів до трактування глокалізації, можна виокремити також третій, за якого глокалізація повинна розглядатись як аналітично автономна концепція. Твердження про аналітичну автономність запозичено з праці Дж. Александера [4], що присвячена аспектам культурної соціології та соціології науки. У схожій манері пропонується детермінувати чіткі межі аналітичного використання інструментів глокалізації порівняно з пов’язаними категоріями (локальне, глобальне). Для

трактування глокалізації В. Роудометоф використав концептуальну метафору рефракції (у фізиці під рефракцією розуміють здатність до заломлення чи дисперсії променю світла або зміну напрямку радіохвилі під час проходження середовищ з різною густиною). Символізм рефракції дає змогу краще реінтерпрувати взаємозв’язки між глобалізацією та глокалізацією, зокрема:

- розглядати глобалізацію як всеохоплюючий процес з точки зору поширення хвиль у просторі;
- використовувати поняття «заломлення хвиль» як засобу розуміння глобально-локальної бінарності [5].

За умов глокалізації глобальне та локальне формують кінцевий стан, результатом якого є гетерогенність. Сукупність кінцевих умов, породжених глокалізацією (точніше «множинними глокалізаціями»), називають локальністю (точніше «множиною локальностей»). Хорошими прикладами того, як глобальні події сприймаються через локальні «лінзи», можуть бути трансляція Олімпійських ігор, під час яких телеоператори роблять акцент на виступах національних спортсменів (часто за рахунок менш адекватного висвітлення результатів змагань загалом); різна реакція населення держав світу на терористичні акти в США 9/11.

Аспекти глокалізації найчастіше розглядаються у соціологічних чи культурологічних дослідженнях, тоді як її економічна складова переважно розглядається дещо «в тіні». Можна виділити три основні вектори економічних розвідок з глокалізаційним фокусом, а саме геоekonomічна картографія світу (макрорівень); вивчення просторової організації економічної діяльності (мезорівень) та дослідження корпоративної стратегії ТНК (мікрорівень).

Під час розгляду глокалізаційних аспектів геоekonomіки науковий інтерес викликають такі сфери:

- географічний імператив, що виражається через синергійний взаємозв’язок економіки та простору (кліматичних, ландшафтних умов);
- трансформація мапи міжнародних економічних відносин та формування мегарегіонів;
- інтеграційні та дезінтеграційні відносини у глобалізованому світі;
- політика, стратегія й тактика підвищення конкурентоспроможності держави в умовах глобально-локальної бінарності;
- збереження національної економічної автентичності, резистентність інститутів глобального впливу тощо.

Глокалізація як засадничий принцип організації просторової економічної діяльності найчастіше аналізується в контексті:

- функціонування глобальних міст, включаючи фінансові центри та порти-хаби;
- формування полюсів та осей розвитку як центрів «випромінення» хвиль глобалізації та їх каналів;
- когезії децентралізованих та гетерогенних регіонів (досягнення когезії може розглядатись як деякою мірою «віддзеркалення» процесу глокалізації, за якої гомогенність повинна стати похідною від гетерогенності, а не навпаки);
- планування урбанізованих територій;
- впливу потоків мігрантів та формування діаспор на економіку держави-донора.

Під час розгляду глокалізації як корпоративної комерційної та управлінської стратегії зазвичай акцентується увага на таких аспектах:

- гомогенізація (глобальний продукт);
- індигенізація (привнесення іноземних соціально-культурних особливостей для національної продукції,

наприклад продаж товарів у східно-азіатській стилістиці західними виробниками для західних споживачів);

- традиційна глокалізація (адаптація товару, бренду чи упаковки до особливостей національних ринків);
- логалізація (принципи збуту глобального продукту через національні платформи е-комерції);
- лобалізація (витіснення глобальних брендів локальними підробками, про що вже говорилось вище).

Вищенаведені концептуальні підходи дають змогу охопити основні погляди на взаємодію в каркасі глобально-локальної бінарності. Звісно, онтологія та теорія глокалізації ще дуже далекі від остаточного завершення. Дослідники так і не дійшли до остаточного консенсусу щодо розмежування онтологічних полів термінів в ланцюгу «глобальне – глокальне – локальне». Проте, мабуть, найбільша проблема криється в неоднозначному трактуванні концепту глобального. У 2013 р. з праці Я.Н. Пітерса [6] розпочалася дискусія, метою якої є радикальний перегляд та «впорядкування» парадигми глокалізації відповідно до сучасних реалій.

Паралельно з терміном «глокалізація» в науковій літературі використовується низка інших термінів, котрі охоплюють свою онтологічну нішу детермінації суміжних полярностей (квазіполярностей), тобто між глокалізацією та локалізацією, централізацією та децентралізацією, інтеграцією та фрагментацією. Найбільшої популярності серед дослідників здобули такі неологізми-гібриди:

– «хаорд» (англ. “chaord” – поєднання термінів “chaos” («хаос») та “order” («порядок»)), запропонований Д.В. Гоком [7] для деномінації суперечностей, які одночасно приводять як до узгодженостей, так і до колапсів систем;

– «фрагмеграція» (англ. “framegration”) – поєднання континуумів «фрагментації» та «інтеграції», що запропонував Дж. Розенау [8];

– «регкал» (англ. “regcal”) – гібрид, введений С. Тай та Й. Йонгом [9] для характеристики взаємовідносин в рамках регіональної та локальної бінарності.

В контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне більш детально розглянути термін «фрагмеграція», оскільки його сутнісна характеристика значною мірою накладається на онтологічний сенс глокалізації. Дж. Розенау, вводячи в науковий дискурс концепт фрагмеграції, намагався уникнути територіального виміру та розширити дослідницький фокус, включивши до об'єкта аспект протиріч у діяльності організацій та громад. Так, Дж. Розенау виділяв вісім чинників фрагмеграції, які були актуальними на початку XXI ст. [8, с. 3]:

1) революція вмінь (англ. “skill revolution”) – розширення до глобальних масштабів горизонтів можливостей (та загроз) як для індивідів, так і для інститутів, а також усвідомлення релевантності віддалених подій та здатність екстраполювати його на вирішення локальних проблем;

2) криза влад – витіснення традиційного критерія легітимності критерієм ефективності; обмеженість рамок впливу органів влади; здатність громадськості, преси, недержавних та міжнародних організацій паралізувати чи трансформувати політику інститутів впливу;

3) біфуркація глобальних структур – формування нових та консолідація наявних сфер впливу в мультицентричному світі;

4) організаційний вибух – інтенсифікація можливостей впливу опозиційних сил на централізований політичний процес; субгрупування та розкол транснаціональних мереж; сепараційні процеси;

5) посилення міграційних процесів, що, з одного боку, формує новий пласт міжкультурних відносин, а з іншого боку, інтенсифікує міжетнічні конфлікти, сприяє поширенню злочинності, нелегальної торгівлі та тероризму в державі-дестинації, а також посилює «відчуття аутсайдерів» в державі-донорі;

6) розвиток ІКТ – прискорення персональних та дипломатичних контактів; наближення до виборців чи учасників процесу впливу; чутливість до дезінформації та можливість неправомірних і прихованих утручань у роботу систем;

7) послаблення територіальності, державності та суверенності – втрата лояльності до уряду та суб'єктів впливу; складність досягнення пан-національного консенсусу; «пористість» національних кордонів; чутливість до «ефекту доміно»;

8) глокалізація національних економік – формування культури «споживацтва» («консюмеризму»); проблема безробіття; розвиток бізнес-альянсів (зокрема, олігархічні змови); неоднозначність взаємодії уряду та ринків; посилення торговельних та інвестиційних конфліктів.

Як бачимо, практично всі чинники, наведені для фрагмеграції, можна застосувати стосовно процесів глокалізації. Інтеграція без яскраво вираженої просторової структури спостерігається переважно лише на мікрорівні (транснаціоналізація). Спроби створення потужних плюрилатеральних економічних об'єднань з високим рівнем інтеграції (глибше формату СОТ-плюс чи СОТ-екстра (англ. “WTO-X”, “WTO-X”)) нині є не надто вдалим. Водночас проблема «об'ємизації» картографії¹ простору в глокалізаційному вимірі все більшою мірою «розмиває» територіальний аспект досліджень. Обидві зазначені тенденції приводять до того, що концептуальний каркас фрагмеграції та глокалізації поступово починає збігатися.

Регкальний вимір, на нашу думку, дещо недооцінений дослідниками з огляду на те, що традиційне гасло глокалізації «Мисли глобально, дій локально!» на практиці все частіше трансформується у «Мисли глобально, дій локально, управляй регіонально!». Особливо актуальним це твердження є для азійських ринків, котрі так і не стали вестернізованими, а скоріше стали модернізованими. Відповідно, стратегічний менеджмент виробників глобальних продуктів вимушений будуватись на принципах регіональної сепарації. Грунтуючись на емпіричних даних азійського ринку рекламної продукції, С. Тай та Й. Йонг [9, с. 323] запропонували концептуальну матрицю корпоративного процесу прийняття рішень, модифікація якої наведена на рис. 1. Квадрант, що відповідає за регкальну стратегію, передбачає централізоване встановлення таргетів з локальною тактичною адаптацією на регіональній основі.

Регіональні характеристики глобального світу можуть виявлятися під дією мікро- та макрочинників. Ринково-індуковані спонтанні процеси концентрації економічних потоків в певному географічному регіоні, а також диверсифікація продукту чи соціуму за регіональним принципом є онтологічним проявом регіоналізації. Стратегічні ж зусилля інститутів впливу, спрямовані на формування певної регіональної економічної реальності чи регіонального світогляду, уособлюють регіоналізм. Одночасне поєднання процесів регіоналізації із заходами в структурі регіоналізму є регіональною економічною інтеграцією [16; 17].

У дослідженні ми розглядатимемо категорію «регіон» в дусі традицій нового/порівняльного регіоналізму, тобто не як певну конкретну географічно окреслену територію

¹ Вираз запропонований З. Бауманом [10].

Рівень стандартизації продукту	Високий	Глокальний: - децентралізований процес; - стандартизований підхід	Глобальний (гробальний): - централізований процес; - стандартизований підхід
	Низький	Локальний: - децентралізований процес; - диференційований підхід	Регкальний: - централізований процес; - регіональний підхід
		Низький	Високий
Рівень централізації процесу прийняття рішень			

Рис. 1. Концептуальні варіанти стратегій прийняття рішень на глобальних ринках

Джерело: модифіковано за дослідженням С. Тай та Й. Йонга [9]

(котра може бути територіально фрагментованою), а скоріше як якісну динамічну характеристику рівня зв'язків між державами та макrorівні чи між соціальними одиницями та суб'єктами впливу на мікро- та мезорівнях, які характеризуються також усвідомленою самоідентифікацією себе як регіону [18]. За ступенем зростання рівня «густини» регіону (мабуть, доцільніше використати в цьому контексті англomовний термін “regionness”) процеси глобалізації будуть інтенсивніше «заломлюватися» відповідно до регіональних умов, формуючи глокальний, точніше, регкальний континуум.

Висновки. Економічні та політичні події останнього десятиліття ознаменували певний реванш дезінтеграцій-

них процесів у глобальному суспільстві та зумовили підвищення актуальності глокалізаційних та фрагментаційних дискурсів. Повернення до практики торговельного та інвестиційного протекціонізму провідних держав світу, прихід до влади численних ультраправих політичних сил, загострення воєнних конфліктів, сепаратистських рухів, випадків тероризму та інші фактори викликають певний песимізм серед дослідників та посилюють сучасний різновид «агорофобії» та «повернення до історії» серед практиків. Проте глобальний «простір потоків» все ж таки залишається об'єктивною реальністю, що пронизує локальний «простір місць», трансформуючи його і трансформуючись сам.

Список використаних джерел:

1. Robertson R. Glocalization: time – space and homogeneity – heterogeneity. *Global modernities* // R. Robertson, M. Featherstone, S. Lash. London: Sage, 1995. P. 25–54.
2. Castells M. *The information age: economy, society and culture*. Oxford: Basil Blackwell, 1996.
3. Ritzer G. Rethinking globalization: glocalization/globalization and something/nothing. *Sociological Theory*. 2003. Vol. 21. No. 3. P. 193–209.
4. Alexander J. *The meanings of social life: a cultural sociology*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
5. Roudometof V. Theorizing glocalization: three interpretations. *European Journal of Social Theory*. 2016. Vol. 19. No. 3. P. 391–408.
6. Nederveen Pieterse J. What is a global study? *Globalizations*. 2013. Vol. 10. No. 4. P. 499–514.
7. Hock D. *Birth of the chaordic age*. Berrett-Koehler Publishers, 1999.
8. Rosenau J. The governance of fragmegration: neither a world republic nor a global interstate system. *Studia Diplomatica*. 2000. Vol. 53. No. 5. P. 15–40.
9. Tai S., Wong Y. Advertising decision making in Asia: “glocal, versus, regcal” approach. *Journal of Managerial Issues*. 1998. P. 318–339.
10. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008.
11. Brenner N., Jessop B., Jones M. *State/space: a reader*. John Wiley & Sons, 2008.
12. Söderbaum F., Shaw T.M. *Theories of new regionalism: a pal grave reader*. Macmillan UK, 2003.
13. Keating M., Elgar Cheltenham E. *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*. UK, 1998.
14. Borzel T.A., Risse T. *The Oxford handbook of comparative regionalism*. Oxford University Press, 2016
15. Hettne B. *The new regionalism revisited. Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader*. Palgrave Macmillan UK, 2003.
16. Лизун М. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 102–107. URL: http://economyandsocietyin.ua/journal/13_ukr/17.pdf.
17. Лизун М. Розвиток парадигми регіональної валютної інтеграції. *Економічний простір*. 2017. № 125. С. 5–16.
18. Лизун М., Ліщинський І. Глобальне управління в контексті формування світового економічного порядку. *Наука молода*. 2013. Вип. 20. С. 40–46.

**ГЛОКАЛИЗАЦИЯ, ФРАГМЕНТАЦИЯ И АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ВИЗИИ
ВНУТРЕННИХ ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОТИВОРЕЧИЙ**

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические подходы к пониманию сущности глокализации и фрагментации. Представлены альтернативные визии внутренних геоэкономических противоречий. Систематизированы концептуальные варианты стратегий принятия решений на глобальных рынках.

Ключевые слова: глокализация, фрагментация, геоэкономические противоречия, «пространство потоков», «пространство мест», глобализация.

**GLOCALIZATION, FRAGMENTATION AND ALTERNATIVE VISIONS
OF INTERNAL GEOECONOMIC CONTRADICTIONS**

Summary. The article considers theoretical approaches to understanding the essence of glocalization and fragmentation. The alternative visions of internal geoeconomic contradictions are presented. The conceptual variants of decision-making strategies on global markets are systematized.

Key words: glocalization, fragmentation, geoeconomic contradictions, “space of flows”, “space of places”, globalization.